

فهرست

دین و زندگی دهم

تست	درس نامه	تست	درس نامه
۱۶	۸	۱۶	۸
۲۹	۲۱	۲۹	۲۱
۴۰	۳۷	۴۰	۳۷
۴۹	۴۳	۴۹	۴۳
۶۳	۵۵	۶۳	۵۵
۷۷	۷۲	۷۷	۷۲
۸۸	۸۳	۸۸	۸۳
۱۰۱	۹۴	۱۰۱	۹۴
۱۱۵	۱۰۸	۱۱۵	۱۰۸
۱۲۴	۱۲۰	۱۲۴	۱۲۰
۱۳۴	۱۲۸	۱۳۴	۱۲۸
۱۴۸	۱۴۱	۱۴۸	۱۴۱
۱۵۹	۱۵۵	۱۵۹	۱۵۵
۱۶۷	۱۶۳	۱۶۷	۱۶۳
۱۷۳	۱۷۳	۱۷۳	۱۷۳
۱۸۳	۱۷۵	۱۸۳	۱۷۵
۱۹۷	۱۹۱	۱۹۷	۱۹۱
۲۰۸	۲۰۳	۲۰۸	۲۰۳
۲۲۰	۲۱۳	۲۲۰	۲۱۳
۲۳۴	۲۲۶	۲۳۴	۲۲۶
۲۵۰	۲۴۳	۲۵۰	۲۴۳
۲۶۳	۲۵۴	۲۶۳	۲۵۴
۲۷۶	۲۷۱	۲۷۶	۲۷۱
۲۸۵	۲۸۰	۲۸۵	۲۸۰
۲۹۵	۲۹۱	۲۹۵	۲۹۱

دین و زندگی یازدهم

تست	درس نامه	تست	درس نامه
۳۰۶	۳۰۰	۳۰۶	۳۰۰
۳۱۴	۳۱۱	۳۱۴	۳۱۱
۳۲۶	۳۱۸	۳۲۶	۳۱۸
۳۳۷	۳۲۲	۳۳۷	۳۲۲
۳۴۸	۳۴۲	۳۴۸	۳۴۲
۳۵۳	۳۵۳	۳۵۳	۳۵۳
۳۶۰	۳۵۴	۳۶۰	۳۵۴
۳۶۹	۳۶۵	۳۶۹	۳۶۵
۳۷۷	۳۷۴	۳۷۷	۳۷۴
۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱
۳۹۰	۳۸۲	۳۹۰	۳۸۲
۴۰۸	۳۹۷	۴۰۸	۳۹۷
۴۲۲	۴۱۴	۴۲۲	۴۱۴
۴۳۶	۴۲۷	۴۳۶	۴۲۷
۴۴۸	۴۴۱	۴۴۸	۴۴۱
۴۶۶	۴۵۴	۴۶۶	۴۵۴
۴۷۳	۴۷۳	۴۷۳	۴۷۳
۴۸۳	۴۷۴	۴۸۳	۴۷۴
۴۹۶	۴۸۸	۴۹۶	۴۸۸
۵۰۹	۵۰۱	۵۰۹	۵۰۱
۵۲۳	۵۱۴	۵۲۳	۵۱۴
۵۳۶	۵۳۰	۵۳۶	۵۳۰
۵۴۴	۵۴۰	۵۴۴	۵۴۰
۵۵۸	۵۴۸	۵۵۸	۵۴۸
۵۶۴	۵۶۴	۵۶۴	۵۶۴
۵۶۷	۵۶۷	۵۶۷	۵۶۷

دین و زندگی دوازدهم

درس نهم وضعیت فرهنگی، اجتماعی و سیاسی مسلمانان،

پس از رسول خدا ﷺ

درس دهم احیای ارزش‌های راستین

هدف کلی تبیین موضوع اختیار انسان و نسبت آن با نظام حاکم بر هستی

مفاهیم اصلی

اختیار

قضا و قدر الهی

علل طولی

علل عرضی

در درس‌های پیشین دانستیم که تنها خالق، مالک، ربّ و مدبر جهان خداست و هیچ‌یک از مخلوقات، در اداره جهان با او شریک نیستند. همه موجودات، تحت اراده و تدبیر خداوند قرار دارند و به اذن او عمل می‌کنند.

سؤالات اصلی درس

در این درس، به بررسی و پاسخ این سؤال‌ها خواهیم پرداخت که:

- ۱- با توجه به این که همه رخدادهای جهان، تحت قوانین و تدبیر خداوند است، نقش اختیار انسان در این نظام جهانی چیست؟
- ۲- آیا این قوانین مانع اختیار انسان است یا بستری مناسب برای شکوفایی آن؟
- ۳- در این نظام که با علم و اراده الهی اداره می‌شود، جایگاه اراده انسان کجاست؟
- ۴- آیا اراده الهی مانع اراده انسان است؟

توضیح

این جهان گواهی می‌دهد که یک اراده بر آن حاکم است و این اراده با حکمت و تدبیر خود، جهان را اداره می‌کند و این مفهوم با اختیار انسان منافات ندارد.

این درس به رابطه توحید در ربوبیت و اختیار انسان می‌پردازد. با توجه به توحید در ربوبیت می‌گوییم: نظام متقن و به هم پیوسته و هماهنگ

اختیار، حقیقتی وجدانی و مشهود

تفاوت میان افعال اختیاری و غیر اختیاری

میان حرکات قلب یک فرد برای گردش خون و حرکات پای وی به هنگام قدم‌زدن، تفاوت اساسی وجود دارد. هم‌چنان که تفاوت است میان حرکات دستی که بر اثر بیماری لرزش دارد با حرکت دستی که خود شخص برای غذا خوردن بالا و پایین می‌آورد. ضربان قلب و حرکت دستی که لرزش دارد، اختیاری نیست؛ ولی حرکات پا برای رفتن به سوی یک مقصد و حرکات دست در هنگام غذا خوردن اختیاری و تابع اراده انسان است.

مفهوم اختیار و مشهود بودن آن برای انسان

- اختیار، به معنای توانایی بر انجام یک کار و یا ترک آن است.
- اختیار یک حقیقت وجدانی است و هر انسانی آن را در خود می‌یابد و می‌بیند که شبانه‌روز در حال تصمیم‌گرفتن برای انجام یک کار یا ترک آن است.
- حتی کسی که اختیار را در سخن یا بحث انکار می‌کند، در عمل از آن بهره می‌برد و آن را اثبات می‌کند. مولوی این حقیقت را در قالب یک مثال این‌گونه یادآوری می‌کند:

می‌فشانند او میوه را دزدانه سخت
از خدا شرمست، بگو چه می‌کنی؟
می‌خورد خرما که حق کردش عطا
می‌زدش بر پشت و پهلو چوب سخت
می‌گشی این بی‌گنه را زار زار
می‌زند بر پشت دیگر بنده‌اش
من غلام و آلت فرمان او
اختیار است، اختیار است، اختیار

آن یکی می‌رفت بالای درخت
صاحب باغ آمد و گفت ای دنی
گفت: از باغ خدا بنده خدا
پس ببستش سخت آن دم بر درخت
گفت: آخر از خدا شرمی بدار
گفت: کز چوب خدا این بنده‌اش
چوب حق و پشت و پهلو، آن او
گفت: توبه کردم از جبر ای عیار

در این ابیات، شاعر به مشهود و وجدانی بودن اختیار اشاره دارد و می‌گوید حتی اگر کسی در سخن آن را انکار کند، در عمل می‌فهمد که موجودی مختار است. شاعر یک دزد را مثال می‌زند که دزدی خود را به پای بخشش الهی می‌گذارد که خدا به او بخشیده و اختیار خود را انکار می‌کند، اما هنگامی که با مجازات عمل خود مواجه می‌شود، می‌فهمد که نمی‌تواند اعمال اختیاری خود را با انکار اختیار توجیه نماید. این ابیات با اشاره به مجازات فرد گناهکار، بیانگر «مسئولیت‌پذیری» از نشانه‌های اختیار نیز می‌باشد.

اختیار نداشتن مادر همه امورا

البته باید توجه داشته باشیم که بسیاری از امور اختیاری نیست و ما در وقوع آن‌ها نقشی نداریم. در عین حال، باید توجه داشت که همین اختیار محدودی که داریم، مبنای تصمیم‌گیری‌های ما و تعیین‌کننده سرنوشت ماست.

مثال هیچ‌یک از ما در عملکرد دستگاه‌های مختلف بدن خود، مانند دستگاه گوارش و یا گردش خون و هم‌چنین در قوانین حاکم بر طبیعت مانند قانون جاذبه زمین، توالی فصل‌ها و ... نقشی نداریم و این امور خارج از اختیار ما و به صورت طبیعی انجام می‌شود.

۱- توضیح

حقیقت وجودی اختیار روشن و غیر قابل انکار است؛ زیرا کسی که آن را انکار می‌کند، در همان حال اثبات می‌کند که این انکار را آگاهانه و از روی اختیار انجام داده است. البته انسان در همه امور اختیار ندارد ولی همین قدرت اختیار محدود

او، عاقبت وی را رقم می‌زند.

۲- کلیدواژه

وجدانی بودن اختیار: اختیار حقیقتی وجدانی است. «وجدان» به معنی یافتن است و به گرایش‌ها، ویژگی‌ها و خصوصیات از انسان که هر انسان آن را در خود می‌یابد، «وجدانی» می‌گویند.

شواهد وجود اختیار

• با وجود روشن بودن اختیار و بی‌نیازی آن از استدلال، همه ما شواهدی بر وجود آن را در خود می‌یابیم که عبارت‌اند از:

۱- تفکر و تصمیم

• هر کدام از ما همواره تصمیم‌هایی می‌گیریم و برای این تصمیم‌ها ابتدا اندیشه می‌کنیم و جوانب آن را می‌سنجیم و سپس دست به عمل می‌زنیم. گاهی نیز دچار تردید می‌شویم که از میان چندین راه و چندین کار، کدام‌یک را انتخاب کنیم. دست آخر، پس از بررسی‌های لازم، یکی را برگزیده و عمل می‌کنیم.

این‌که فردا این‌کم یا آن‌کم خود دلیل اختیار است ای صنم

این بیت می‌گوید این‌که انسان از میان چند راه برای انجام‌دادن، دچار تردید است و یکی را باید انتخاب کند، دلیل و نشانه اختیارش است.

۲- احساس رضایت یا پشیمانی

• هر گاه در کاری موفق شویم، احساس رضایت و خرسندی وجودمان را فرا می‌گیرد. این احساس رضایت نشانه آن است که آن کار را از خود و نتیجه اراده و تصمیم عاقلانه خود می‌دانیم.
• گاه نیز در کاری مرتکب اشتباه می‌شویم و به خود یا دیگری زیان می‌رسانیم. در این هنگام احساس پشیمانی می‌کنیم و با خود می‌گوییم ای کاش آن کار را انجام نمی‌دادم. این احساس پشیمانی نشانگر آن است که من توان ترک آن کار را داشته‌ام.

گر نبودی اختیار این شرم چیست این دریغ و خجلت و آزر چيست؟
وان پشیمانی که خوردی زان بدی ز اختیار خویش گشتی مهتدی

بیت اول می‌گوید که اگر انسان اختیار نداشت، دچار شرم، ناراحتی، افسوس و حسرت نمی‌شد و در بیت دوم می‌گوید که پشیمانی حاصل از عمل بدی که مرتکب شده، او را به داشتن اختیار هدایت می‌کند.

۳- مسئولیت‌پذیری

• هر کدام از ما خودمان را مسئول کارهای خود می‌دانیم. به همین جهت آثار و عواقب عمل خود را می‌پذیریم و اگر به کسی زیان رسانده‌ایم، آن را جبران می‌کنیم.
• عهدها و پیمان‌ها نیز بر همین اساس استوارند. بنابراین، اگر کسی پیمان‌شکنی کند و مسئولیتش را انجام ندهد، خود را مستحق مجازات می‌داند.

هیچ گویی سنگ را فردا بیا و نیایی من دهم بد را سزا؟
هیچ عاقل مر کلوخی را زند؟ هیچ با سنگی عتابی کس کند؟

هیچ کس اشیای بی‌اختیار مثل سنگ و کلوخ را سرزنش و مجازات نمی‌کند؛ زیرا نظام پاداش، جزا و مسئولیت‌پذیری برای انسان که موجودی مختار است، معنا دارد.

نتیجه

• خدای متعال، متناسب با همین قوه اختیار، بشر را راهنمایی کرده و او را مختار گذاشته است که از راهنمایی خداوند استفاده کند و سپاس‌گزار باشد، یا ناسپاسی کند و از هدایت و لطف الهی بهره نبرد و مسیر شقاوت را بپیماید: ﴿إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِنَّمَا شَاكَرَ وَإِنَّمَا كَفَرَ﴾

۱- توضیح

در هر یک از نشانه‌های اختیار موارد زیر مطرح می‌شود:
(۱) تفکر و تصمیم: اندیشیدن، سنجیدن جوانب کار، دچار تردید شدن، انتخاب یک کار از میان چند راه

(۲) احساس رضایت یا پشیمانی: احساس رضایت در صورت موفقیت و احساس ندامت در صورت زیان‌رساندن به خود و دیگران
(۳) مسئولیت‌پذیری: پذیرش آثار و عواقب عمل خود، جبران زیان‌های وارده، استواری عهدها و پیمان‌ها، نظام پاداش‌ها و مجازات‌ها.

۲- رابطه علت و معلولی

از کلمه «زیرا» می‌فهمیم: کار اشتباه را از آن خود دانستن به دلیل اختیار: علت و احساس ندامت و پشیمانی از آن کار: معلول و نتیجه آن است.

هم‌چنین از کلمه «به همین جهت» می‌فهمیم: خود را مسئول کارهای خود دانستن: علت و پذیرش آثار و عواقب عمل خود: معلول و نتیجه آن است.

سوره انسان، آیه ۳

إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ
ما راه را به او نشان دادیم
إِنَّمَا شَاكِرًا وَإِنَّمَا كَفُورًا
یا سپاس‌گزار خواهد بود یا ناسپاس.

تناسب میان هدایت انسان و قدرت اختیار او

إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ:
فلسفه نبوت، نشان دادن راه

إِنَّمَا شَاكِرًا وَإِنَّمَا كَفُورًا:
قدرت اختیار انسان

۱- **إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ:** خداوند متعال، با ارسال رسولان و انزال کتب آسمانی راه را به انسان نشان داد. در حقیقت، فلسفه نبوت، نشان دادن راه به انسان است.

۲- **إِنَّمَا شَاكِرًا وَإِنَّمَا كَفُورًا:** اصلی‌ترین قسمت آیه، همین عبارت است.

انسان خودش مختار است که یا راه هدایت و راهنمایی خداوند را انتخاب کند و بدین ترتیب سپاس‌گزار و شاکر باشد و یا راه گمراهی را انتخاب نماید و از لطف و هدایت الهی بهره نبرد و ناسپاس باشد. در حقیقت، شکرگزاری یا کفران، به وسیله قدرت اختیار انسان صورت می‌گیرد. پیام اصلی این آیه، قدرت اختیار انسان است، نه هدایت او.

۳- **ارتباط مفهومی:** این آیه با آیات: ﴿ذَلِكَ بِمَا قَدَّمْتُمْ أَيْدِيكُمْ وَ أَنْ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَامٍ لِلْعَبِيدِ﴾ و ﴿قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ وَ مَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا﴾ هم‌مفهوم است و هر دو بیانگر اختیار انسان است.

۴- **نکته ترکیبی (۱):** (درس ۲، ۴۰۰م) یکی از سرمایه‌های انسان، قدرت اختیار اوست. خداوند ما را صاحب اراده و اختیار آفرید و مسئول سرنوشت خویش قرار داد. سپس راه رستگاری و راه شقاوت را به ما نشان داد تا خود راه رستگاری را برگزینیم و از شقاوت دوری کنیم.

۵- **نکته ترکیبی (۲):** (درس ۲، دوازدهم) آیه: ﴿إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ﴾ بیانگر توحید در ربوبیت است.

پس از ترجمه آیات زیر در آن تأمل کنید و توضیح دهید هر یک از این آیات کدام‌یک از شواهد و نشانه‌های وجود اختیار در انسان را بیان می‌کند؟

۱- «قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ وَ مَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا: به راستی که دلایل روشن از جانب پروردگارتان به سوی شما آمده است. پس هر کس که بینا گشت، به سود خود اوست و هر کس کوردل گردد، به زیان خود اوست.»

این آیه بیانگر این است که خداوند، رهنمودها و دلایل روشن خود را برای ما انسان‌ها می‌فرستد و این انسان است که باید براساس تفکر و تصمیم با این رهنمودها مواجه شود. او هم می‌تواند این دلایل روشن را نادیده بگیرد و تصمیم به مخالفت و نادیده گرفتن آن‌ها بگیرد و هم می‌تواند با تفکر و تصمیم درست، دست به انتخاب صحیح بزند و به نفع خویش گام بردارد. اشاره آیه به داشتن قدرت تفکر و تصمیم‌گیری، نشانه‌ای از اختیار انسان است.

۲- «ذَلِكَ بِمَا قَدَّمْتُمْ أَيْدِيكُمْ وَ أَنْ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَامٍ لِلْعَبِيدِ: این [عقوبت]، به خاطر کردار پیشین شماست [و نیز به خاطر آن است که] خداوند هرگز به بندگان ستم نمی‌کند.»

این آیه اشاره به این نکته دارد که انسان، مسئول اعمال خویش است و عذاب اخروی وی نتیجه اعمالی است که در دنیا انجام داده است. اشاره خداوند به این مطلب نشان از اختیار انسان است، زیرا اگر انسان اختیاری در انجام اعمال خود نداشت، یقیناً مسئول کردار خود نیز نبود و نباید به خاطر این رفتارها مجازات می‌شد.

سوره انعام، آیه ۱۰۴

قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرٌ مِنْ رَبِّكُمْ
به راستی که دلایل روشن از جانب پروردگارتان به سوی شما آمده است.
فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ
پس هر کس که بینا گشت، به سود خود اوست
وَ مَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا
و هر کس کوردل گردد، به زیان خود اوست.

قدرت تفکر و تصمیم‌گیری از نشانه‌های اختیار انسان

قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرٌ مِنْ رَبِّكُمْ:
نزول رهنمودها و دلایل روشن بر انسان

فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ وَ مَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا:
اختیار انسان در قبول یا رد آن‌ها

۱- **قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرٌ مِنْ رَبِّكُمْ:** این عبارت می‌گوید که رهنمودها و دلایل روشن الهی برای هدایت انسان به دست ما رسیده است، یعنی خداوند، انسان را هدایت کرده است و راه درست را به او نشان داده است: ارزانی شدن یا نزول رهنمودها و دلایل روشن الهی بر انسان.

۲- **فمن ابصر فلنفسه:** این عبارت، بیانگر اختیار انسان با قدرت تفکر و تصمیم در قبول این رهنمودهاست. سود ایمان و ثمره پذیرش دلایل روشن الهی به خود انسان برمی‌گردد و انسان‌ها در انتخاب راه آزادند. کسی که بصیرت دارد و چشم دل را بر رهنمودهای الهی باز می‌کند، خودش از ثمرات آن بهره می‌برد.

۳- **و من عمی فعلیها:** این عبارت نیز بیانگر اختیار انسان با قدرت تفکر و تصمیم در رد این دلایل روشن است. زیان کفر و نافرمانی از خداوند، به خود انسان برمی‌گردد.

کسی که چشم دل را بر روی حقیقت می‌بندد، کور است و خودش زیان می‌بیند.

۴- **ارتباط مفهومی:** این آیه با آیه: ﴿إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِنَّمَا شَاكَرَ وَأَمَّا كَفُورًا﴾ ارتباط دارد و هر دو بیانگر اختیار انسان در قبول یا رد هدایت الهی است. هم‌چنین با آیه: ﴿ذَلِكَ بِمَا قَدَّمْتِ أَيْدِيكُمْ﴾ نیز مرتبط است و هر دو بیانگر اختیار انسان در ساختن سرنوشت خویش است.

۵- **نکته ترکیبی:** (درس ۲، دوازدهم) نزول دلایل روشن بر انسان و عبارت: ﴿مَنْ رَتَّبَكُمْ﴾ در این آیه، هر دو بیانگر توحید در ربوبیت است. هم‌چنین عبارت: ﴿فَمَنْ ابْصَرَ فَلِنَفْسِهِ وَ مَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا﴾ با عبارت ﴿هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَ الْبَصِيرُ﴾ ارتباط دارد و در هر دو، کسی که دل خود را بر حقیقت ببندد، کور و هر کس چشم دل را بر حقیقت باز بگذارد، بینا نامیده شده است.

سوره آل عمران، آیه ۱۸۲

ذَلِكَ بِمَا قَدَّمْتِ أَيْدِيكُمْ
این [عقوبت]، به خاطر کردار پیشین شماست.
وَ أَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ
او نیز به خاطر آن است که [خداوند هرگز به بندگان ستم نمی‌کند.

مسئولیت‌پذیری از نشانه‌های اختیار انسان

ذَلِكَ بِمَا قَدَّمْتِ أَيْدِيكُمْ:
علت آتش دوزخ، گناهان اختیاری انسان

وَ أَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ:
ظلم نکردن خدا به بندگان

۱- **ذَلِكَ بِمَا قَدَّمْتِ أَيْدِيكُمْ:** انسان مختار است و به همین جهت مسئول اعمالش است. کیفر و عقوبت الهی، براساس اعمال اختیاری و آگاهانه انسان در دنیا است: **مسئولیت‌پذیری انسان.**

۲- **وَ أَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ:** کیفرهای الهی، ظلم خدا بر انسان نیست، زیرا خداوند عادل است و به کسی ظلم نمی‌کند، بلکه ظلم انسان بر خود با انجام گناه در دنیا است.

۳- **رابطه علت و معلول:** از کلمه «به خاطر» می‌فهمیم: ارتکاب گناهان اختیاری در دنیا و ظلم نکردن خدا به بندگان: علت و گرفتاری به عقوبت الهی در قیامت: معلول و نتیجه آن است.

۴- **ارتباط مفهومی:** این آیه با دو آیه قبل، یعنی ﴿إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِنَّمَا شَاكَرَ وَأَمَّا كَفُورًا﴾ و ﴿فَمَنْ ابْصَرَ فَلِنَفْسِهِ وَ مَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا﴾ هم‌مفهوم است و هر سه به اختیار انسان اشاره دارند.

۵- **نکته ترکیبی (۱):** (درس ۶، دهم) با توجه به آیه «فرشتگان به کسانی که روح آنان را دریافت می‌کنند در حالی که به خود ظلم کرده‌اند می‌گویند: شما در دنیا چگونه بودید؟ گفتند: ما در سرزمین خود تحت فشار و مستضعف بودیم. فرشتگان گفتند: مگر زمین خدا وسیع نبود که مهاجرت کنید؟» به اختیار انسان در انجام گناه پی می‌بریم.

۶- **نکته ترکیبی (۲):** (درس ۵، دهم) این آیه که به ظلم نکردن خداوند اشاره دارد، بیانگر ضرورت معاد براساس عدل الهی است و با آیه: ﴿إِنَّمَا نَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُسَدِّينَ فِي الْأَرْضِ﴾ ارتباط دارد.

۷- **نکته ترکیبی (۳):** (درس ۸، دهم) آیه: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَ سَيَصْلُونَ سَعِيرًا﴾ نیز، گرفتاری به آتش جهنم را نتیجه گناه خوردن مال یتیم از روی ظلم در دنیا بیان کرده است.

۸- **نکته ترکیبی (۴):** (درس ۶، دوازدهم) مطابق با سنت الهی میان عمل و کیفر تناسب وجود دارد و خداوند به کسی ظلم نمی‌کند. مفهوم این آیه با آیه: ﴿مَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يَجْزِي آلَا مِثْلَهَا وَ هُمْ لَا يَظْلَمُونَ﴾ تناسب دارد.

هم‌چنین در آیه: ﴿وَ لَكِنْ كَذَّبُوا فَآذَنَاهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾ نیز گرفتاری جامعه نتیجه گناهان مستمر اختیاری افراد جامعه بیان شده است.

قانون مندی جهان، زمینه‌ساز شکوفایی اختیار

تبیین نسبت اختیار با قوانین حاکم بر هستی و تدبیر خداوند

- خداوند، قدرت اختیار و اراده را به ما عطا کرده و از ما خواسته است با استفاده از آن، برای زندگی خود برنامه‌ریزی کنیم و در مسیر رشد و کمال تا آن‌جا پیش برویم که جز خداوند کسی به عظمت آن آگاه نیست.
- ممکن است در این‌جا این سؤال به ذهن برسد که ما در جهانی زندگی می‌کنیم که خداوند امور آن را تدبیر می‌کند و قوانین مشخصی را بر آن حاکم کرده و جهان هستی مطابق با آن قوانین عمل می‌کند و به پیش می‌رود؛ به عبارت دیگر، ما در جهانی زندگی می‌کنیم که قدر و قضای الهی بر آن حاکم است (قانون‌مند است)؛ پس در این صورت، آیا قدر و قضای الهی مانع اختیار ما نیست؟

قدر و قضای الهی

قبل از پاسخ به این سؤال لازم است این دو اصطلاح قرآنی، یعنی «قدر» و «قضا» را بیشتر بشناسیم و در معنا و مفهوم آن‌ها عمیق‌تر تأمل کنیم.

مفهوم «قدر» و «تقدیر»

- «قدر» و «قَدْر» به معنای «اندازه» است.
- «تقدیر» به معنای «اندازه گرفتن» است.
- مخلوقات جهان، از آن جهت که خدای متعال با علم خود، اندازه، حدود، ویژگی، موقعیت مکانی و زمانی آن‌ها را تعیین می‌کند، به تقدیر الهی وابسته هستند.

مفهوم «قضا»

- «قضا» نیز به معنای «به انجام رساندن»؛ «پایان دادن»، «حکم کردن» و «حتمیت بخشیدن» است.
- مخلوقات جهان، از آن جهت که با فرمان، حکم و اراده الهی ایجاد می‌شوند، به قضای الهی وابسته‌اند.

مفهوم قضا و قدری جهان

پس این که می‌گوییم قدر و قضای الهی بر جهان حاکم است، به این معناست که نقشه جهان با همه موجودات و ریزه کاری‌ها و ویژگی‌ها و قانون‌هایش از آن خدا و از علم خداست (قدر) و اجرا و پیاده کردن آن نیز به اراده خداست (قضا). به همین دلیل، نه در نقشه جهان (تقدیر) نقصی هست و نه در اجرا و پیاده کردن آن (قضا).

اعتقاد به قضا و تقدیر الهی، مبنای کار و فعالیت اختیاری انسان

- حال با توجه به معنای قدر و قضا، اگر وضع جهان غیر از این بود، یعنی تحت نظام قدر و قضای الهی قرار نداشت (قانون‌مند نبود)، آیا می‌توانستیم با همین اطمینان خاطری که اکنون داریم، با اختیار خود دست به انتخاب زده و در این جهان کار و فعالیت کنیم؟
- از این‌رو، فقط با زندگی در یک جهان قانون‌مند است که امکان بهره‌مندی از اختیار و انتخاب وجود دارد، زیرا اگر وقایع جهان قانون‌مند نبود و همه چیز اتفاقی رخ می‌داد، انسان نمی‌دانست باید دست به چه انتخابی بزند.
- آبی که برای رفع تشنگی می‌نوشیم، به سبب اعتماد به همین تقدیر و قضاست، یعنی می‌دانیم که خداوند آب را با این ویژگی‌ها آفریده که سبب رفع تشنگی می‌شود.
- اما اگر کسی این تقدیرها را نبیند و نظم فعلی جهان را یک اتفاق از میان میلیاردها اتفاق ممکن دیگر بداند، اگر واقعاً خواهد همین نگاه را مبنای عمل خود در زندگی قرار دهد، چه خواهد کرد؟ آیا امکان استفاده از اختیار را در چنین جهانی خواهد داشت؟

درباره سؤال‌های قسمت قبل بیندیشید و نظر خود را درباره هر یک از آن‌ها ارائه دهید.

کسی که تقدیرهای جهان را نبیند و نظم جهان را اتفاقی از میان میلیاردها اتفاق دیگر تلقی کند، دچار هراس، دلهره و وحشت می‌شود و یأس و ناامیدی وجود او را فرا خواهد گرفت. نسبت به فردای جهان، ناامید است و جهان را محدود به همین دنیای مادی می‌داند. در چنین جهانی، انسان از خود اراده و اختیار ندارد و هر لحظه در معرض حوادث و اتفاقات پیش‌بینی نشده قرار می‌گیرد که منجر به جبرگرایی می‌شود. چنین فردی، دچار پوچی، ترس و وحشت می‌شود و احساس امنیت خاطر از زندگی او رخت برمی‌بندد.

۱- توضیح

این قسمت ناظر بر یک مسئله مهم در بحث اختیار انسان است. آن مسئله این است که در دایره قضا و قدر الهی، اختیار انسان چگونه توجیه‌پذیر است. برای فهم درست پاسخ، به توضیح مفهوم «قضا» و «قدر» الهی و رابطه آن با صفات خداوند پرداخته است. همین اعتماد به قضا و قدر الهی موجب فهم درست جهان و فعالیت آگاهانه انسان برای پیشرفت می‌شود.

۲- کلیدواژه

تمامی واژه‌هایی که در هر یک از کلیدواژه‌ها آمده، بر آن مفهوم دلالت دارد.

تقدیر: تعیین اندازه، حدود، طول و عرض، حجم، ویژگی، کیفیت، موقعیت مکانی و زمانی، کلیه روابط میان موجودات، نقشه جهان با همه موجودات و ریزه کاری‌ها، قانون‌مندی، نظام تعیین‌شده میان موجودات رابطه تقدیر با صفات الهی: تقدیر، برخاسته از علم و حکمت خداست.

■ قضا: به انجام رساندن، پایان دادن، حکم کردن، حتمیت بخشیدن، ایجاد شدن، اجرا و پیاده کردن، بنانهادن ساختمان هستی، خلق کردن، تأثیرگذاری در نظام آفرینش، وساطت اسباب و فرشتگان و کارگزاری آنان در محدوده تعیین شده از جانب خداوند.

■ رابطه قضا با صفات الهی: قضا برخاسته از قدرت، اراده، حکم، فرمان و مشیت خداوند است.

۳- رابطه علت و معلولی

از کلمه «به همین دلیل» می‌فهمیم که: تقدیر و قضای جهان به علم و اراده الهی: علت و نبود نقص در نقشه جهان (تقدیر) و اجرا و پیاده کردن آن (قضا): معلول و نتیجه آن است. هم‌چنین از کلمه «به سبب» می‌فهمیم که: اعتماد به تقدیر و قضای الهی: علت و انجام کار و فعالیت در جهان: معلول و نتیجه آن است.

از کلمه «زیرا» نیز می‌فهمیم که: قانون‌مندی وقایع جهان: علت و امکان بهره‌مندی انسان از اختیار و انتخاب خود معلول و نتیجه آن است.

اصلاح یک‌پندار

اقضا و قدر الهی، عامل حرکت اختیاری انسان

• برخی که می‌پندارند قدر و قضای الهی با اختیار انسان ناسازگار است، تصور می‌کنند تقدیر، چیزی غیر از قانون‌مندی جهان و نظم در آن است که وقتی به حادثه‌های تعلق گرفت، هر قانونی را لغو و هر نظمی را بر هم می‌زند؛ در حالی که دیدیم معنای قدر و قضای الهی این است که هر چیزی مهندسی و قاعده‌خاص خود را دارد و تمام جهان براساس قواعدی بنا شده است. این قواعد، توسط انسان قابل یافتن و بهره‌گیری است. پس بدون قدر و قضای الهی هیچ نظمی برقرار نمی‌شود و هیچ زمینه‌ای برای کار اختیاری پدید نمی‌آید.

برداشت اشتباه: جبری‌انگاری قضای الهی و نفی اختیار

• روزی امیر مؤمنان علی علیه السلام با جمعی از یاران خود در سایه دیواری نشسته بود. آن حضرت متوجه کجی و سستی دیوار شد و برای این که مبدا دیوار روی او و یاران خراب شود، از آن جا برخاست و زیر سایه دیوار دیگری نشست. یکی از یاران به آن حضرت گفت: «یا امیرالمؤمنین، آیا از قضای الهی می‌گریزی؟»

امام فرمود: «نه، از قضای الهی به قدر الهی پناه می‌برم.» یعنی از نوعی قضا و قدر الهی به نوع دیگری از قضا و قدر الهی پناه می‌برم. برداشت نابه‌جای آن شخص چنین بود که ما هیچ اختیاری در تعیین سرنوشت خود نداریم و اگر قرار باشد دیوار بر سرمان خراب شود، حتماً این اتفاق خواهد افتاد و ما نمی‌توانیم تغییری در آن ایجاد کنیم؛ بنابراین حرکت و تغییر مکان و تصمیم‌گیری براساس دستور عقل بی‌فایده است.

برداشت درست: تقدیر و قضای الهی همان نظام حاکم بر جهان

• امیرالمؤمنین علیه السلام با رفتار و سپس گفتار خود، نگرش صحیح خود از قدر و قضای الهی را نشان داد و به آن شخص و دیگران آموخت که اعتقاد به قدر و قضا، نه تنها مانع تحرک و عمل انسان نیست، بلکه عامل و زمینه‌ساز آن است. در واقع، فرو ریختن دیوار سست و کج یک قضای الهی است، اما این قضا متناسب با ویژگی و تقدیر خاص آن دیوار، یعنی سستی و کجی آن است. اما اگر دیوار، ویژگی دیگری داشته باشد، مثلاً محکم باشد، قضای دیگری را به دنبال خواهد آورد و انسانی که این دو تقدیر و این دو قضا را بشناسد، تصمیم می‌گیرد و دست به انتخاب مناسب‌تر می‌زند. بنابراین، جهان آفرینش مجموعه‌ای از قدرها و قضای الهی است و این انسان است که باید با تشخیص درست، بهترین‌ها را انتخاب کند.

۱- توضیح

سخن امیر مؤمنان در پاسخ به یکی از اصحاب خود، قانون‌مندی قابل اعتماد و امکان حرکت اختیاری را آشکارتر می‌سازد. برداشت آن مرد این بود که انسان، اختیار ندارد و قضای الهی ارتباطی با نظام این جهان ندارد و اگر قضای الهی بر مرگ کسی باشد، چه پای دیوار خراب و چه پای دیوار محکم، می‌میرد. امیر مؤمنان به آن مرد آموخت که قضای الهی برای دیواری با این تقدیر که سست باشد و برای دیواری با آن تقدیر که مستحکم باشد، متفاوت است. برداشت غلط آن شخص، هر حرکت

• اختیاری از جانب انسان را بیپوده و عبث می‌شمرد، اما عمل امیر مؤمنان به ما می‌آموزد که اگر اندیشه‌ی درستی درباره‌ی قضا و قدر داشته باشیم، می‌توانیم اهل تحرک و پویایی باشیم.

۲- پیام حدیث

سخن امیر مؤمنان که فرمود: «از قضای الهی به قدر الهی پناه می‌برم» بیانگر آن است که هر تقدیر خاص، قضای خاص خود را به دنبال دارد. به عبارت دیگر، هر قضای الهی، متناسب با تقدیر و ویژگی آن موجود است. به همین علت، قضای دیوار کج، ریختن و قضای دیوار مستحکم ایمن بودن است.

اختیار انسان، یک تقدیر الهی

امصادیقی از تقدیرات الهی

• وقتی از تقدیر جهان به وسیله‌ی خداوند سخن می‌گوییم، منظورمان فقط تعیین طول، عرض، حجم، مکان و زمان یک موجود نیست. این‌ها ساده‌ترین و آشکارترین تقدیرها هستند. تقدیر الهی شامل همه‌ی ویژگی‌ها، کیفیت‌ها، کمیت‌ها و کلیه‌ی روابط میان موجودات می‌شود.

• این که آب در چه درجه‌ای به جوش آید، تعداد الکترون‌های هر عنصر چه تعداد باشد، ماه در کدام مدار دور زمین گردش کند، بدن انسان از چه اعضای تشکیل شود، هر عضوی کدام کار را انجام دهد، همه و همه از تقدیرات الهی است.

اختیار انسان به عنوان مصداقی از تقدیر الهی

• یکی از تقدیرات الهی برای انسان این است که او دارای اختیار باشد؛ یعنی همان‌طور که مثلاً به آب، ویژگی مایع بودن را داده است، به انسان نیز ویژگی مختاربودن را عطا کرده است.

• به تعبیر دیگر، خداوند این‌گونه تقدیر کرده که انسان کارهایی را «با اختیار انجام دهد» و کسی نمی‌تواند از اختیار، که ویژگی ذاتی اوست، فرار کند؛ حتی اگر بخواهد آن را انکار کند و از آن فرار کند، باز هم این کار اختیاری بوده، چون همین کار را با خواست و اراده‌ی خود انجام داده است.

توضیح

این بخش توضیح می‌دهد که نه تنها اختیار با تقدیر در تقابل نیست، بلکه خداوند چنین تقدیر کرده است که انسان کارهای خود را با اختیار انجام دهد. البته همان‌طور که در ابتدای درس گفتیم، همه‌ی کارهای انسان اختیاری نیست مثل تپش قلب؛ اما آن دسته از کارها که

• انسان با تفکر و اندیشه‌ی خود انجام می‌دهد، فعل اختیاری محسوب می‌شود و خداوند این تقدیر را برای انسان قرار داده است که به اختیار خود چنین کارهایی را انجام دهد. در نتیجه داشتن اختیار انسان، خود یک تقدیر الهی است.

رابطه اختیار انسان با اراده خداوند

طرح مسئله

■ در این جا ما با یک مسأله دیگر روبه‌رو می‌شویم. آن مسأله این است که: چگونه می‌توان هم به قضا و اراده الهی اعتقاد داشت و گفت همه کارها با اراده خداوند انجام می‌شود و هم انسان را موجودی مختار دانست که کارهایش را با اراده خودش انجام می‌دهد؟ برای پاسخ به این پرسش لازم است ابتدا با علت‌هایی که در پیدایش یک پدیده دخالت دارند، بیشتر آشنا شویم. این علت، بر دو دسته‌اند: **۱** علت عرضی، **۲** علت طولی.

۱- علت عرضی

■ در پیدایش هر پدیده ممکن است چند عامل به صورت مجموعه و با همکاری یکدیگر مشارکت کنند.
مثال برای رویش یک گل، مجموعه‌ای از باغبان، خاک، آب، نور و حرارت دست به دست هم می‌دهند و با مشارکت یکدیگر گل را پدید می‌آورند یا مثلاً وقتی دو نفر دسته‌های یک گلدان بزرگ را می‌گیرند و جابه‌جا می‌کنند. هر کدام از این دو نفر نیروی خاصی را وارد می‌کند که باعث جابه‌جایی گلدان می‌شود. در هر دو مثال، هر یک از این عوامل و عناصر اثر خاصی را، مستقل از دیگری، اعمال می‌کند تا گل بروید یا گلدان جابه‌جا شود. این‌گونه علت را «علت عرضی» می‌گویند. در علت عرضی، هر عامل به طور مستقیم نقش خاصی را بر عهده دارد که با نقش دیگری متفاوت است.

۲- علت طولی

■ گاهی تأثیر چند عامل در پیدایش یک پدیده این‌گونه است که یک عامل در عامل دوم اثر می‌گذارد و عامل دوم در عامل سوم تأثیر می‌کند تا اثر عامل اول را به معلول منتقل کند.

مثال به هنگام نوشتن، چند عامل، در طول هم، در انجام این کار دخالت دارند:

اول: نفس یا روح که اراده نوشتن می‌کند.
دوم: ساختار عصبی بدن که با اراده نفس، موجب حرکت دستمان می‌شود.
سوم: دست که قلم را به حرکت درمی‌آورد.

چهارم: قلم که با حرکت خود در صفحه، جملات را می‌نگارد.
 کل کار نوشتن را به هر یک از این عوامل می‌توان نسبت داد؛ بدین معنا که اگر هر یک از این عوامل نبود، عمل نوشتن ممکن نمی‌شد، اما هر علتی، به ترتیب، علت بودن خود را از عامل بالاتر می‌گیرد. قلم می‌نویسد، اما حرکت آن ناشی از حرکت دست است. حرکت دست به نوبه خود محصول کار دستگاه عصبی است. این کار هم ناشی از اراده‌ای است که برآمده از نفس شماسست. این علت‌ها را «علت طولی» می‌گویند.

■ در مثال پرورش گل، علت‌ها در عرض هم قرار داشتند (در یک ردیف و هر کدام مستقل از دیگری بودند)، اما در مثال نوشتن، علت‌ها در طول هم هستند (در یک ردیف و مستقل نیستند، بلکه نسبت به هم در مرتبه‌های مختلف قرار دارند و علت مرتبه پایین، وابسته به علت مرتبه بالایی است).

اختیار انسان، در طول اراده خداوند

■ وجود اختیار و اراده در انسان ناشی از اراده الهی و خواست خداست. به عبارت دیگر، خداوند اراده کرده است که انسان موجودی مختار و دارای اراده باشد. در فعل اختیاری، تا زمانی که ما اراده کاری را نکرده‌ایم، آن کار انجام نمی‌گیرد، در عین حال، وجود ما، اراده ما و عملی که از ما سر می‌زند، همگی وابسته به اراده خداوند است؛ یعنی اراده انسان در طول اراده خداست و با آن منافات ندارد.

۱- توضیح

در بحث علت عرضی این موارد مطرح می‌شود: وجود چند عامل به صورت مجموعه و با همکاری یکدیگر - اعمال اثر خاصی مستقل از سایر عوامل - نقش متفاوت و مستقیم هر عامل - عدم امکان انجام یک کار به صورت تنهایی

در بحث علت طولی این موارد مطرح می‌شود: تأثیر عوامل به صورت تقدم و تأخر - دخالت چند عامل با یکدیگر نه به صورت مستقل - امکان نسبت دادن عمل به هر یک از عوامل - علت بودن هر علت از عامل بالاتر - با توجه به ویژگی‌های علت طولی، اراده ما در طول اراده

خداست و زمانی که انسان به فعل اختیاری دست می‌زند، در عین این‌که خودش آن عمل را انجام داده، چون اراده‌اش وابسته به خداست، می‌گوییم آن فعل نیز کار خداست.

۲- کلیدواژه

علت طولی: علت‌هایی که به صورت مقدم و مؤخر و در مرتبه‌های مختلف، اثر خود را به علت بعدی منتقل می‌کنند تا معلول ایجاد شود.
علت عرضی: علت‌هایی که در یک ردیف و در کنار هم، اثر خود را با همکاری سایر عوامل اعمال می‌کنند تا معلول ایجاد شود.

با این‌که قضای الهی و اختیار، هر دو، چه در موفقیت‌ها و چه در شکست‌های انسان نقش دارند، چرا برخی انسان‌ها می‌کوشند شکست‌های خود را به قضا و قدر الهی نسبت دهند؟
 شکست‌ها برای انسان ناخوشایند است و انسان‌ها همواره سعی بر فرار از آن‌ها دارند. آن‌ها به دنبال مقصری هستند تا اشتباهشان را به گردن او بیندازند. اگر این‌طور نبود چرا کسی موفقیت‌هایش را به قضا و قدر الهی نسبت نمی‌دهد؟

نمونه

پس از جنگ صفین و در راه بازگشت از جنگ، مردی از امام علی علیه السلام سؤال کرد، آیا رفتن به جنگ بنا بر قضا و قدر الهی بود؟ آن حضرت پاسخ داد: «آری، از هیچ تپه‌ای بالا نرفتید و در هیچ وادی سرازیر نگشتید، مگر به قضا و قدر الهی.» آن مرد پرسید: «پس رنج‌های ما در این سفر آیا به حساب خدا گذاشته خواهد شد و نباید انتظار پاداشی داشته باشیم؟» (این همان برداشت نادرست از قضا و قدر است که امروزه نیز گاه مشاهده می‌شود.)

امام علیه السلام، فرمود: «خداوند به شما سه اجر بزرگ عنایت فرموده، اجر رفتن به جنگ، زیرا با اراده خود رفتید؛ اجر حضور در جبهه، زیرا به اراده خویش در آنجا حضور داشتید؛ اجر بازگشت از نبرد، زیرا به اراده خود بازگشتید و در هیچ یک از این مراحل مجبور نبودید.» سپس امام، به برداشت ناصحیحی که در ذهن آن مرد بود، اشاره کرد و فرمود: «شاید از این که گفتم رفتنتان بنا بر قضا و قدر الهی بود، گمان کردی قضا و قدر، جبری و حتمی بود؟ اگر اعمال مردم بر این گونه بود، پاداش و مجازات، بیهوده و باطل می‌شد.»

۱- توضیح

حضرت علی علیه السلام در این واقعه به بیان رابطه قضا و قدر الهی و اراده و اختیار انسان می‌پردازد. این صحیح است که رفتن به جنگ و جهاد در راه خدا بنا بر قضا و قدر الهی صورت گرفته است اما از آنجا که انسان اختیار دارد و می‌تواند جهاد در راه خدا یا چیزهای دیگر را انتخاب کند،

جبری در کار نیست و به خاطر همین انتخاب‌هاست که نظام پاداش و جزا در دنیا و آخرت معنا دارد.

۲- رابطه علت و معلولی

جبری و حتمی بودن قضا و قدر الهی: علت، باطل و بیهوده شدن پاداش‌ها و مجازات: نتیجه و معلول است.

سؤال ممکن است برای شما این سؤال پیش آید که «اگر خداوند از قبل، سرنوشت و آینده مرا می‌داند، پس دیگر تلاش و اراده من چه نقشی در آینده‌ام دارد؟»

پاسخ

چنین برداشتی از علم الهی، ناشی از مقایسه کردن علم خدای متعال با علم انسان است و از لغزشگاه‌هایی است که قرآن کریم پیوسته در این باره هشدار می‌دهد.

کلید پاسخ به این سؤال در این نکته نهفته است که علم خداوند هم پایان و نتیجه امور و هم فرایند انجام حوادث را در بر می‌گیرد. در حالی که علم انسان‌ها چنین نیست. مثلاً یک کارشناس فوتبال که نتیجه یک مسابقه را پیش‌بینی می‌کند، یا معلمی که آینده یک دانش‌آموز را حدس می‌زند، هر یک براساس اطلاعات محدودی که دارند، دست به این کار می‌زنند؛ اما آن معلم علم ندارد که این دانش‌آموز از لحظه بعد تا روز امتحان چه تصمیم‌هایی خواهد گرفت، آیا متحوّل خواهد شد یا به راه گذشته ادامه خواهد داد. در حالی که علم خداوند این‌گونه نیست. او همان‌طور که پایان فرایند را می‌بیند بر تمام اتفاقات و تصمیم‌گیری‌های طول فرایند هم شاهد و گواه است. او می‌داند که مثلاً فردا آن دانش‌آموز به اختیار خود تصمیم می‌گیرد ساعات مطالعه خود را افزایش دهد، تصمیم می‌گیرد از میزان خواب خود کم کند و ده‌ها تصمیم اختیاری دیگر. هم‌چنین می‌بیند که این تصمیم‌ها در پایان، منجر به قبولی وی خواهد شد. پس علم خداوند منحصر به نتیجه پایانی فرایند نیست، بلکه به سلسله تصمیم‌ها و عوامل دیگر مؤثر در آن فرایند نیز متعلق است. در حقیقت علم خداوند، پیش‌بینی صرف درباره نتیجه نیست، بلکه خداوند با شناخت کامل و دقیقی که از مخلوقات خود دارد، می‌داند که این فرد با انتخاب خودش، چه مسیری را در پیش می‌گیرد.

توضیح

در واقع چون علم خداوند محدود به زمان نیست و آینده و گذشته برای آن معنایی ندارد ابتدای عمل، حین عمل و انتهای آن را می‌داند و به

همین دلیل با علم انسان که محدود به زمان است و هر چیزی که می‌داند مربوط به گذشته و زمان حال و نهایتاً پیش‌بینی نسبت به آینده می‌باشد. تفاوت دارد.

پرسش‌های چهارگزینه‌ای

گنگور

۲۰۲۰- با توجه به این که اختیار انسان، یک تقدیر الهی است، کدام مورد رابطه میان اختیار و تقدیر الهی را به درستی بیان می‌کند؟

(قارچ از کشور انسانی، ۹۸)

- ۱) تقدیرات، هم لازمه کار اختیاری انسان و هم جهت‌دهنده و محدودکننده آن است.
- ۲) اختیار انسان با تقدیر الهی به طور کامل سازگار است اما با قضای الهی ناسازگار می‌باشد.
- ۳) خداوند اختیار را ویژگی ذاتی آدمی قرار داده است و هیچ چیز نمی‌تواند مانع اراده او شود.
- ۴) خداوند، قدرت اختیار و اراده به انسان عطا کرده است، فقط مشیت الهی مانع از اختیار انسان است.

(تجربی، ۹۸)

۲۰۲۱- ویژگی ذاتی انسان کدام است و این ویژگی با اراده خداوند چه رابطه‌ای دارد؟

- ۱) کارهایش را با خواست و اراده خود انجام می‌دهد - در طول اراده الهی است و تحت اختیار انسان است.
- ۲) بر مبنای تقدیر الهی او در همه امور زندگی مختار است - در طول اراده الهی است و تحت اختیار انسان است.
- ۳) بر مبنای تقدیر الهی او در همه امور زندگی مختار است - توسط خداوند تعیین شده و توسط انسان قابل تغییر نیست.
- ۴) کارهایش را با خواست و اراده خود انجام می‌دهد - توسط خداوند تعیین شده و توسط انسان قابل تغییر نیست.

۲۰۲۲- اگر بگوییم «کار انسان، هم به اراده و اختیار او وابسته است و هم به اراده خداوند» سخن ..... گفته‌ایم که مبنای آن، قبول علل ..... است و

(تجربی، ۹۸)

حاکمی از ..... الهی می‌باشد.

- ۱) درستی - طولی - تقدیر (۲) نادرستی - طولی - قضای (۳) درستی - عرضی - تقدیر (۴) نادرستی - عرضی - قضای

(انسانی ۹۸ با تغییر)

۲۰۲۳- مفهوم کدام آیه شریفه به انسان این اطمینان را می‌دهد که می‌تواند از قدرت اختیار خود استفاده کند؟

- ۱) ﴿وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ﴾
 ۲) ﴿قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مِثْلِي وَفِرَادَى﴾
 ۳) ﴿إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا﴾
 ۴) ﴿وَأَنْ اعْبُدُونِي هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ﴾

(زبان ۹۸)

۲۰۲۴- با توجه به عبارت شریف «قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ» تقدیر الهی برای انسان چیست؟

- ۱) مشیت الهی، زمینه‌ساز شکوفایی اختیار انسان است.
 ۲) مسئولیت‌پذیری، مبنای عهدها و پیمان‌های ماست.
 ۳) بصیرت الهی، مانع از گمراهی و ضلالت انسان است.
 ۴) رضایت و ندامت، نشانگر قدرت انسان بر انجام کار است.

۲۰۲۵- کدام آیه شریفه عقیده «جبرگرایی» را نفی می‌کند و زندگی در جهان قانون‌مند، این امکان را به ما می‌دهد تا به هدف‌های خود برسیم. این قانون‌مندی

چه نامیده شده است؟

- ۱) ﴿قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا﴾ - قضا و قدر الهی
 ۲) ﴿إِنَّمَا أَعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مِثْلِي وَفِرَادَى﴾ - قضا و قدر الهی
 ۳) ﴿إِنَّمَا أَعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مِثْلِي وَفِرَادَى﴾ - نظام علی و معلولی
 ۴) ﴿قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا﴾ - نظام علی و معلولی

(هنر ۹۷)

۲۰۲۶- حضرت علی علیه السلام با بیان جمله «از فضای الهی به قدر الهی پناه می‌برم» چه مطلبی را به یارانشان آموزش دادند؟

- ۱) نشستن در سایه دیوار مستحکم و پایدار از تقدیر الهی نشأت گرفته است.
 ۲) تمام حرکات حضرت و تصمیم‌گیری‌های او براساس دستور عقل تحقق می‌یابد.
 ۳) نگرش صحیح به قوانین زندگی انسان، عامل و زمینه‌ساز تحرک و عمل انسان است.
 ۴) فروریختن دیوار کج، یک قانون و تقدیر الهی است که با شرایط خاص تغییر می‌کند.

(هنر ۹۵ با تغییر)

۲۰۲۷- اختیار در انسان چگونه امری است و کدام آیه شریفه حاکی از آن است؟

- ۱) مشهود و انکارناپذیر - ﴿وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ﴾
 ۲) قضای الهی و تغییرناپذیر - ﴿وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ﴾
 ۳) مشهود و انکارناپذیر - ﴿قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا﴾
 ۴) قضای الهی و تغییرناپذیر - ﴿قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا﴾

(زبان ۹۵ با تغییر)

۲۰۲۸- با توجه به این که دلایل روشن الهی برای هدایت انسان به دست ما رسیده، ثمره اطاعت و زبان نافرمانی کدام است؟

- ۱) ﴿فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا﴾
 ۲) ﴿وَلَتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾
 ۳) ﴿إِنَّمَا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا﴾
 ۴) ﴿وَلَنْ زَالًا إِنَّمَا مَسْكُهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ ...﴾

(ریاضی ۹۴)

۲۰۲۹- از آیه شریفه «إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا» کدام مفهوم، دریافت می‌شود؟

- ۱) فلسفه نبوت، نشان‌دادن راه به انسان است و شکرگزاری یا کفران به وسیله قدرت اختیار انسان صورت می‌گیرد.
 ۲) هدایت انسان‌ها به وسیله خداوند و از طریق پیامبران صورت می‌گیرد و نداشتن اختیار برای انسان امر عادی است.
 ۳) فلسفه نبوت، نشان‌دادن راه به انسان است و خداوند به وسیله پیامبران راه شکرگزاری را تبیین می‌کند.
 ۴) هدایت انسان‌ها به وسیله پیامبران صورت می‌گیرد و آن‌ها شکرگزاری و کفران را به انسان نشان می‌دهند.

۲۰۳۰- تعیین اندازه، ویژگی‌ها و نقشه پدیده‌ها چه نام دارد و برخاسته از چیست و موجودات جهان از آن جهت که با حکم و فرمان و اراده الهی ایجاد

می‌شوند، تسلیم چه چیزی هستند؟

- ۱) تقدیر - علم الهی - قضای الهی (۲) قضا - علم الهی - قضای الهی (۳) تقدیر - قدرت الهی - تقدیر الهی (۴) قضا - قدرت الهی - تقدیر الهی

(ریاضی ۹۳)

۲۰۳۱- اگر از ما بپرسند: «صحنه بروز و ظهور اختیار انسان، کجا است؟»، می‌گوییم: آن‌جا است که .....

- ۱) باطل با تمام آلودگی‌های فطرت‌آزارش خودنمایی کند.
 ۲) قضا و قدرهای متفاوت، او را احاطه کرده باشند.
 ۳) جایگاه خود را در نظام قانون‌مند آفرینش، درک کرده باشد.
 ۴) حق با همه زیبایی‌های فطرت‌پسندش به او عرضه شود.

۲۰۳۲- «جوشش آب در درجه مشخص» و «برخورداری انسان از اختیار»، به ترتیب از مصادیق ..... و ..... الهی است که امر دوم برخاسته از علل ..... است.

(تجربی ۹۳)

- ۱) تقدیر - تقدیر - طولی (۲) تقدیر - قضا - طولی (۳) قضا - تقدیر - عرضی (۴) قضا - قضا - عرضی

۲۰۳۳- «تأثیرگذاری پدیده‌ها در نظام تکوین» و «وساطت فرشتگان و کارگزاری آنان در محدوده تعیین‌شده از سوی خداوند»، به ترتیب از مظاهر ..... و .....

..... الهی‌اند.

(انسانی ۹۳ با تغییر)

- ۱) قدر - قضا (۲) قضا - قضا (۳) قضا - قدر (۴) قدر - قدر

۲۰۳۴- هرگاه فروریختن دیوار کج را بر انسانی که زیر آن نشسته و متوجه کجی و سستی آن است، یک قضای الهی بدانیم، فرار از این قضا، امری .....

(زبان ۹۳ با کمی تغییر)

است که پیام آیه شریفه ..... حاکی از این حقیقت است.

- ۱) ناممکن - ﴿إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا﴾
 ۲) ممکن - ﴿إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا﴾
 ۳) ناممکن - ﴿وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لِأَعْيُنٍ﴾
 ۴) ممکن - ﴿وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لِأَعْيُنٍ﴾

۲۰۳۵- اگر بگوییم: «نه در نقشه جهان، نقضی هست و نه در اجرا و پیاده‌کردن آن» به ترتیب بر فهم درست ..... و ..... تأکید نموده‌ایم. (ریاضی ۹۲ با تغییر)

- ۱) قضا - قضا (۲) قدر - قضا (۳) قدر - قدر (۴) قضا - قدر

۲۰۳۶- اعطای ویژگی «مختاربودن» به انسان و «مایع‌بودن» به آب، بیانگر ..... خداوند است و خروج هر یک از این دایره، به ترتیب ..... و ..... است.

- (۱) تقدیر - ممکن - ناممکن (۲) قضای - ممکن - ممکن (۳) تقدیر - ناممکن - ناممکن (۴) قضای - ناممکن - ممکن (تهری ۹۲)
 ۲۰۳۷- از دقت در پیام آیه شریفه ﴿إِنَّا هَدَيْنَا السَّبِيلَ إِنَّمَا شَاكِرًا وَإِنَّمَا كَفُورًا﴾ مفهوم می‌گردد که ..... (انسانی ۹۲)

- (۱) انسان، در چهارچوب قوانین حاکم بر هستی، حق انتخاب دارد
 (۲) هدایت به راه کمال، خواه‌ناخواه توأم با فراز و نشیب‌ها است
 (۳) قانون لطف، ایجاب می‌کند که هدایت انسان را که هرگز در آن تخطی نخواهد بود
 (۴) خدای متعال، با ارسال رسولان و انزال کتب آسمانی، راه را به انسان نشان داد

۲۰۳۸- فروریختن دیوار کج، یک ..... الهی است. این ..... متناسب با ..... آن دیوار، یعنی کجی آن است، و حضرت علی علیه السلام در پاسخ آن فرد فرمودند: از ..... الهی به ..... الهی پناه می‌برم.

(فارج از کشور ۹۱ با کمی تغییر)

- (۱) تقدیر - تقدیر - قضای - قدر
 (۲) قضای - قضا - تقدیر خاص - قضای - قدر
 (۳) قضای - قضا - تقدیر خاص - تقدیر - قضای
 (۴) تقدیر - تقدیر - تقدیر - قضای - تقدیر - قضای

۲۰۳۹- از دقت در آیه شریفه ﴿إِنَّا هَدَيْنَا السَّبِيلَ إِنَّمَا شَاكِرًا وَإِنَّمَا كَفُورًا﴾ مفهوم می‌گردد که ..... است و ویژگی اختیار انسان، ..... الهی است.

- (۱) اراده انسان، در طول اراده خداوند - مقضی به قضای
 (۲) اراده انسان، در طول اراده خداوند - مقدر به تقدیر (فارج از کشور ۹۰ با کمی تغییر)
 (۳) اراده خداوند، متعلق به تکوین و تشریح - مقدر به تقدیر
 (۴) اراده خداوند، متعلق به تکوین و تشریح - مقضی به قضای

۲۰۴۰- اگر بگوییم: «پیاده‌کردن قوانین حاکم بر هستی به وسیله خداست» مفهوم این جمله آن است که حوادث جهان، وابسته به ..... الهی است و ارزانی‌شدن «دلایل روشن» مفهوم به دست آمده از آیه ..... می‌باشد.

(ترکیبی ریاضی ۹۰ و هنر ۸۹ با تغییر)

- (۱) قضای الهی - ﴿إِنَّا هَدَيْنَا السَّبِيلَ إِنَّمَا شَاكِرًا وَإِنَّمَا كَفُورًا﴾
 (۲) تقدیر الهی - ﴿إِنَّا هَدَيْنَا السَّبِيلَ إِنَّمَا شَاكِرًا وَإِنَّمَا كَفُورًا﴾
 (۳) تقدیر الهی - ﴿قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرٌ مِّن رَّبِّكُمْ فَمَن أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ وَمَن عَمِيَ فَعَلَيْهَا﴾
 (۴) قضای الهی - ﴿قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرٌ مِّن رَّبِّكُمْ فَمَن أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ وَمَن عَمِيَ فَعَلَيْهَا﴾

۲۰۴۱- توسعه فعالیت‌های اختیاری انسان ..... معرفت به ..... الهی است که برخاسته از ..... است.

(تهری ۹۰ با کمی تغییر)

- (۱) متبوع - تقدیر - علم (۲) متبوع - قضای - اراده (۳) تابع - تقدیر - علم (۴) تابع - قضای - اراده

(انسانی ۹۰ با تغییر)

۲۰۴۲- رابطه جاذبه موجود میان اشیا از ..... الهی است و از ..... خداوند سرچشمه می‌گیرد.

(انسانی ۹۰ با تغییر)

- (۱) تقدیر - علم (۲) تقدیر - قدرت (۳) قضای - علم (۴) قضای - قدرت

۲۰۴۳- نظام تعیین‌شده میان موجودات، ..... الهی است و خلق و اجرای موجودات ..... خداوند است و خاستگاه تقدیر ..... او است.

(هنر ۹۰ با تغییر)

- (۱) مقضی به قضای - مقدر به تقدیر - علم
 (۲) مقدر به تقدیر - مقضی به قضای - علم
 (۳) مقدر به تقدیر - مقضی به قضای - اراده و مشیت
 (۴) مقضی به قضای - مقدر به تقدیر - اراده و مشیت

۲۰۴۴- با توجه به توحید و مراتب آن، در فهم قضا و قدر الهی که قضا برخاسته از ..... و قدر برخاسته از ..... است، تکیه‌گاه ..... می‌باشد.

(فارج از کشور ۸۹ با تغییر)

- (۱) علم - اراده - قضا - تقدیر
 (۲) علم - اراده - تقدیر - قضا
 (۳) اراده - علم - قضا - تقدیر
 (۴) اراده - علم - تقدیر - قضا

(هنر ۸۹)

۲۰۴۵- تعیین نقشه پدیده‌ها با ..... خداوند و تحقق آن با ..... اوست که به ترتیب ..... و ..... رقم می‌خورد.

(هنر ۸۹)

- (۱) علم - اراده - قضا - تقدیر (۲) اراده - علم - قضا - تقدیر (۳) علم - اراده - تقدیر - قضا (۴) اراده - علم - تقدیر - قضا

(زبان ۸۹)

۲۰۴۶- در رابطه اراده انسان با اراده خداوند کدام مطلب صحیح نیست؟

- (۱) وجود اختیار و اراده در انسان به علت اراده الهی و خواست خداوند است.
 (۲) اراده ما و عملی که از ما سر می‌زند همگی وابسته و در عرض اراده خداوند است.
 (۳) هر کاری که از روی ویژگی اختیار از انسان سرزند داخل در تقدیر الهی است.
 (۴) حوادث جهان و از جمله کارهای انسان تحت تدبیر و اراده خداوند و مظهری از قضا و قدر الهی است.

(ریاضی ۸۸ با تغییر)

۲۰۴۷- نزول دلایل روشن بر انسان و «اختیار او» در قبول یا رد آن، از دقت در کدام آیه مفهوم می‌گردد؟

- (۱) ﴿اللَّهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمُ الْبَحْرَ فَيَه بِأَمْرِهِ﴾
 (۲) ﴿إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا﴾
 (۳) ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ﴾
 (۴) ﴿قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرٌ مِّن رَّبِّكُمْ فَمَن أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ وَمَن عَمِيَ فَعَلَيْهَا﴾

(انسانی ۸۸ با تغییر)

۲۰۴۸- از آیه شریفه ﴿قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرٌ مِّن رَّبِّكُمْ...﴾ کدام مفهوم مستفاد نمی‌گردد؟

- (۱) با وجود روشن‌بودن اختیار، نشانه‌های فراوان آن را همواره در خود مشاهده می‌کنیم.
 (۲) اختیار، یک حقیقت عقلی است و هر کس آن را در خود می‌یابد و در عمل از قدرت اختیار خود بهره می‌برد.
 (۳) همین اختیار محدود ما مبنای تصمیم‌گیری‌های ما و تعیین‌کننده عاقبت و سرنوشت ماست.
 (۴) اختیار انسان امری مشهود و انکارناپذیر است و به معنای توانایی بر انجام یک کار و یا ترک آن است.

(ریاضی ۸۷)

۲۰۴۹- بین نظام مقدر جهان و اراده و اختیار انسان رابطه ..... حاکم است، به این معنی که ..... می‌باشد.

- (۱) طولی - اراده انسان مؤخر از اراده خداوند
 (۲) عرضی - اراده انسان مؤخر از اراده خداوند
 (۳) طولی - انسان، همان را اراده می‌کند که مقدر او
 (۴) عرضی - انسان، همان را اراده می‌کند که مقدر او

۲۰۵۰- آن جا که یک عامل در عامل دوم تأثیر می‌گذارد تا اثرش را به معلولی منتقل کند و آن جا که عوامل گوناگون به صورت یک مجموعه همکاری دارند تا یک معلول محقق شود، به ترتیب، علل ..... و علل ..... محقق شده و مثال موافق با آن ..... و ..... می‌باشد. (ریاضی ۸۶)

- ۱) عرضی - طولی - رویش گل - نگارش
 ۲) عرضی - طولی - نگارش - رویش گل
 ۳) طولی - عرضی - رویش گل - نگارش
 ۴) طولی - عرضی - نگارش - رویش گل

تألیفی

۲۰۵۱- دو بیت زیر با کدام عبارت پیرامون اختیار انسان، تناسب مفهومی دارد؟

«گفت کز چوب خدا این بنده‌اش می‌زند بر پشت دیگر بنده‌اش
 چوب حق و پشت و پهلو، آن او من غلام و آلت فرمان او»

- ۱) بسیاری از امور، اختیاری نیست و ما در وقوع آن‌ها نقشی نداریم و آن‌ها را انتخاب نمی‌کنیم.
 ۲) با وجود روشن بودن اختیار، شواهدی برای استدلال آن را در بیرون از خود می‌یابیم.
 ۳) اختیار که معنای توانایی بر انجام یک کار و یا ترک آن است، یک حقیقت وجدانی و غیر قابل انکار است.
 ۴) میان حرکات اختیاری انسان با حرکات غیراختیاری او تفاوت اساسی وجود دارد که امری مشهود است.

۲۰۵۲- قرآن کریم چه علتی را برای ﴿وَ اِنَّ اللّٰهَ لَیْسَ بِظَلّٰمٍ لِّلْعَبِیْدِ﴾ بیان کرده است؟

- ۱) هدایت او به راه رستگاری ۲) کردار نادرست پیشین ۳) نزول دلایل روشن الهی ۴) تخلف‌ناپذیری از قضا و قدر الهی

۲۰۵۳- آبی که برای رفع تشنگی می‌نوشیم، ریشه در فهم کدام مسئله دارد؟

- ۱) هر حادثه‌ای هدف معین و مشخصی دارد و از سر غفلت یا ندانم‌کاری رخ نمی‌دهد.
 ۲) خداوند هر یک از مخلوقات را با ویژگی‌ها و اندازه‌های خاص آفریده که سبب نتیجه معینی می‌شود.
 ۳) نظم فعلی جهان یک اتفاق از میان میلیاردها اتفاق ممکن دیگر است.
 ۴) ما در جهانی زندگی می‌کنیم که قدر و قضای الهی بر آن حاکم است و ما مختار نیستیم.

۲۰۵۴- در کدام یک از آیات شریفه به یک حقیقت وجدانی و بی‌نیاز از استدلال، اشاره شده است؟

- ۱) ﴿قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَ الْاَرْضِ﴾ ۲) ﴿اِنَّا هَدِیْنٰهُ السَّبِیْلَ اِنَّمَا شٰکِرًا وَّ اِنَّمَا کَفُوْرًا﴾
 ۳) ﴿اِنَّ اللّٰهَ لَیْسَ بِظَلّٰمٍ لِّلْعَبِیْدِ﴾ ۴) ﴿وَ الْاَذِیْنَ جَاهَدُوْا فِیْنَا لَنَهْدِیْهُمْ سَبِیْلَنَا﴾

۲۰۵۵- خداوند این گونه ..... نموده که انسان کارهایش را با اختیار انجام دهد و هیچ‌کس نمی‌تواند از اختیار که ویژگی ..... اوست، فرار کند. حتی

اگر بخواهد فرار کند، باز هم این یک کار اختیاری بوده است، چون .....

- ۱) تقدیر - عرضی - خداوند اراده کرده است که انسان موجودی مختار و دارای اراده باشد.
 ۲) قضا - ذاتی - همین کار را با خواست و اراده خود انجام داده است.
 ۳) تقدیر - ذاتی - همین کار را با خواست و اراده خود انجام داده است.
 ۴) قضا - عرضی - خداوند اراده کرده است که انسان موجودی مختار و دارای اراده باشد.

۲۰۵۶- اگر بخواهیم با بررسی علت‌هایی که در پیدایش یک پدیده دخالت دارند، کل یک عمل را به هر یک از عوامل نسبت دهیم، باید چه دیدگاهی در

خصوص آن عوامل داشته باشیم؟

- ۱) یک عامل در هر یک از عوامل بعدی اثر می‌گذارد تا اثر خود را به معلول منتقل کند.
 ۲) چند عامل به صورت مجموعه و با همکاری عوامل دیگر مشارکت می‌کنند.
 ۳) هر کدام از عوامل نیروی خاص و مستقل از دیگری وارد می‌کنند و نقشی متفاوت بر عهده دارند.
 ۴) هر علتی، علت بودن خود را از عامل بالاتر می‌گیرد تا به نخستین عامل می‌رسد.

۲۰۵۷- چرا امام علی علیه السلام فرمود: «از قضای الهی به قدر الهی پناه می‌برم»؟

- ۱) ﴿اِنَّا هَدِیْنٰهُ السَّبِیْلَ اِنَّمَا شٰکِرًا وَّ اِنَّمَا کَفُوْرًا﴾ ۲) ﴿لِلّٰهِ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَ مَا فِی الْاَرْضِ﴾
 ۳) ﴿قُلْ اِغِیْرَ اللّٰهِ اِبْعٰی رِبًّا وَ هُوَ رَبُّ کُلِّ شَیْءٍ﴾ ۴) ﴿اِنَّ اللّٰهَ رُبِّیْ وَ رَبِّکُمْ فَاعْبُدُوْهُ﴾

۲۰۵۸- از آیه شریفه ﴿قَدْ جَاءَکُمْ بَصٰئِرٌ مِّنْ رَبِّکُمْ فَمَنْ اَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ وَ مَنْ عَمٰی فَعَلِیْهَا﴾ کدام مفهوم دریافت می‌شود و ناظر بر کدام یک از شواهد اختیار است؟

- ۱) انسان به دلیل انسان‌بودنش، نمی‌تواند بدون دلایل روشن الهی، راه درست را تشخیص دهد - قدرت تفکر و تصمیم
 ۲) انسان به دلیل انسان‌بودنش، نمی‌تواند بدون دلایل روشن الهی، راه درست را تشخیص دهد - احساس رضایت یا پشیمانی
 ۳) یک قانون حاکم بر انسان، آن است که باید لوازم درخواست‌های خود را خواه‌ناخواه تحمل کند - احساس رضایت یا پشیمانی
 ۴) یک قانون حاکم بر انسان، آن است که باید لوازم درخواست‌های خود را خواه‌ناخواه تحمل کند - قدرت تفکر و تصمیم

۲۰۵۹- یکی از یاران حضرت علی علیه السلام که به آن حضرت گفت: «یا امیرالمؤمنین، آیا از قضای الهی می‌گریزی؟» چگونه قضا و قدر الهی را دریافته بود؟

- ۱) فروریختن دیوار کج، یک تقدیر الهی است که متناسب با قضای خداوند صورت می‌گیرد.
 ۲) اعتقاد به قضا و قدر نه تنها مانع تحرک و عمل انسان است، بلکه متناسب با اختیار اوست.
 ۳) بدون پذیرش قدر و قضای الهی هیچ نظمی برقرار نمی‌شود ولی قضای الهی فقط با شرایط خاص تغییر می‌کند.
 ۴) ما هیچ اختیاری در تعیین سرنوشت خود نداریم و تقدیر چیزی ورای قانون‌مندی و نظم است.

۲۰۶۰- وجدانی بودن اختیار با کدام یک از مفاهیم زیر مرتبط است و به چه معناست؟

- ۱) مشهود - هر کس آن را در خود می‌یابد و می‌بیند که شبانه‌روز در حال تصمیم‌گرفتن برای انجام یک کار یا ترک آن است.
- ۲) مشهود - نفس یا وجدان انسان به هنگام اشتباه او را سرزنش می‌کند و او را مسئول کارهای خود می‌داند.
- ۳) معلوم - هر کس آن را در خود می‌یابد و می‌بیند که شبانه‌روز در حال تصمیم‌گرفتن برای انجام یک کار یا ترک آن است.
- ۴) معلوم - نفس یا وجدان انسان به هنگام اشتباه او را سرزنش می‌کند و او را مسئول کارهای خود می‌داند.

۲۰۶۱- پیامد اعتقاد به این که: «نقشه جهان با همه موجودات و ریزه‌کاری‌ها و ویژگی‌ها و قانون‌هایش از آن خدا و اجرا و پیاده کردن آن نیز به اراده خداست.» چیست؟

- ۱) بدون پذیرش قدر و قضای الهی هیچ نظمی برقرار نمی‌شود.
- ۲) نه در تقدیر جهان نقصی هست و نه در اجرا و پیاده کردن آن.
- ۳) تقدیر الهی شامل همه ویژگی‌ها، کیفیت‌ها و کلیه روابط میان موجودات می‌شود.
- ۴) جهان خلقت حافظ و نگهداری دارد که در کار او اشتباه نیست.

۲۰۶۲- مطابق تعالیم اسلامی، چگونه در فعل اختیاری تا زمانی که انسان به انجام فعلی اراده نکند، انجام نمی‌گیرد اما در عین حال، وجود ما و عملی که از ما سر می‌زند، همگی وابسته به اراده خداوند است؟

- ۱) اراده انسان، مقدم بر اراده خداست ولی به او وابسته است.
- ۲) انسان، اثر عامل اول یعنی خدا را بر روی سایر موجودات منتقل می‌کند.
- ۳) اختیار انسان نقشی بر عهده دارد که با نقش اراده الهی مشارکت می‌کند. ۴) اراده انسان در طول اراده خداست و با آن منافات ندارد.

۲۰۶۳- «سنجیدن جوانب کار، استوار نمودن عهدها و پیمان‌ها و دچار شدن به تردید» به ترتیب، ناظر بر کدام یک از شواهد وجود اختیار است؟

- ۱) مسئولیت‌پذیری - تفکر و تصمیم - تفکر و تصمیم
- ۲) تفکر و تصمیم - مسئولیت‌پذیری - تفکر و تصمیم
- ۳) مسئولیت‌پذیری - تفکر و تصمیم - احساس رضایت یا پشیمانی
- ۴) تفکر و تصمیم - مسئولیت‌پذیری - احساس رضایت یا پشیمانی

۲۰۶۴- حضرت علی علیه السلام بیهوده و باطل شدن پاداش و مجازات را نتیجه کدام پندار نادرست دانسته‌اند؟

- ۱) جبری و حتمی بودن قضا و قدر
- ۲) شرک تلقی کردن توسل به ائمه علیهم السلام
- ۳) اعتقادداشتن به مقدرات الهی و نظم جهان
- ۴) اراده الهی را در عرض اراده حق دانستن

۲۰۶۵- اگر بگوییم: «نه در نقشه جهان نقصی هست و نه در اجرا و پیاده کردن آن» به ترتیب بر ..... و ..... الهی مهر تأکید نهاده‌ایم که اصطلاح قرآنی

..... هم مفهوم با «حتمیت بخشیدن» است.

- ۱) علم - حکمت - دوم
- ۲) قدرت - حکمت - اول
- ۳) علم - اراده - دوم
- ۴) قدرت - اراده - اول

۲۰۶۶- کلام خداوند در عبارت: «فمن ابصر فلنفسه و من عمی فلیهها» به چه معنی است و خداوند در پی: «ذلك بما قدمت ایدیکم» چه فرموده است؟

- ۱) برای هدایت شدن باید در انتظار رهنمودهای الهی بود - خداوند هرگز در حق بندگان ستم نمی‌کند.
- ۲) هر انسانی باید بازتاب اعمال خود را بپذیرد - اگر عمل به اندازه دانه‌ای باشد، آن را حساب می‌کنیم.
- ۳) برای هدایت شدن باید در انتظار رهنمودهای الهی بود - اگر عمل به اندازه دانه‌ای باشد، آن را حساب می‌کنیم.
- ۴) هر انسانی باید بازتاب اعمال خود را بپذیرد - خداوند هرگز در حق بندگان ستم نمی‌کند.

۲۰۶۷- سخن امیرالمؤمنین علی علیه السلام: «از قضای الهی به قدر الهی پناه می‌برم.» در نفی کدام دیدگاه و حاکی از کدام حقیقت است؟

- ۱) حرکت و تصمیم‌گیری براساس دستور عقل بی‌فایده است - اعتقاد به قضا و قدر، عامل و زمینه‌ساز عمل انسان است.
- ۲) اختیار ما در تعیین سرنوشت خود محدود و ناچیز است - فروریختن دیوار کج یک تقدیر الهی و متناسب با قضای آن است.
- ۳) حرکت و تصمیم‌گیری براساس دستور عقل بی‌فایده است - فروریختن دیوار کج یک تقدیر الهی و متناسب با قضای آن است.
- ۴) اختیار ما در تعیین سرنوشت خود محدود و ناچیز است - اعتقاد به قضا و قدر، عامل و زمینه‌ساز عمل انسان است.

۲۰۶۸- با توجه به آیه شریفه: «و انّ علیکم لحافظین»، تعیین فرشتگان به عنوان مراقبان بر اعمال انسان و سپس ریزه‌کاری‌های جهان و موقعیت مکانی موجودات آن و آیه: «قل الله خالق کل شیء و هو الواحد القهار» به ترتیب حاکی از کدام است؟

- ۱) قضا - تقدیر - قضا - تقدیر
- ۲) تقدیر - تقدیر - تقدیر - قضا
- ۳) قضا - قضا - تقدیر - تقدیر
- ۴) تقدیر - تقدیر - قضا - قضا

۲۰۶۹- مفهوم صحیح قدر و قضای الهی کدام است؟

- ۱) هر پدیده‌ای تقدیر و اندازه خاص خود را دارد و اراده الهی بر تعیین ویژگی‌های مخلوقات تعلق گرفته است.
- ۲) نظم حاکم بر جهان، اتفاقی از میان میلیاردها اتفاق ممکن دیگر بوده و غیر قابل تغییر و دگرگونی است.
- ۳) هر چیزی مهندسی و قاعده خاص خود را دارد که این قواعد، توسط انسان قابل یافتن و بهره‌گیری است.
- ۴) تقدیر و قواعد حاکم بر جهان خلقت قابل تغییر است و گرنه هیچ زمینه‌ای برای کار اختیاری انسان پدید نمی‌آید.

۲۰۷۰- ریختن دیوار کج مناسب با ..... آن و یک ..... الهی است، اما اگر ..... دیگری داشته باشد، ..... دیگری را به دنبال خواهد آورد و

انتخاب مناسب، نتیجه شناخت ..... است.

- ۱) تقدیر - قضای - تقدیر - همه تقدیرات و قضای آن
- ۲) قضای - تقدیر - قضای - همه تقدیرات و قضای آن
- ۳) تقدیر - قضای - تقدیر - قضای - این دو تقدیر و دو قضا
- ۴) قضای - تقدیر - تقدیر - قضای - این دو تقدیر و دو قضا

۲۰۷۱- میان آیات شریفه: ﴿قُلْ أَعِيبُ إِلَهُ ابْنِي رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ﴾ و ﴿إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِنَّمَا شَاكَرًا وَإِنَّمَا كَفُورًا﴾ چه ارتباطی وجود دارد؟

- ۱) تدبیر و پرورش همه موجودات به دست خداوند است و یک اراده بر جهان حاکم است.
  - ۲) اراده انسان، وابسته به اراده خداست و در طول اراده خداوند، نقش فاعلیت و قدرت تصمیم گیری دارد.
  - ۳) انسان با شناخت قانون مندی های الهی و رشدن از آنها می تواند اختیار خویش را بروز و ظهور دهد.
  - ۴) در پیدایش و پرورش هر پدیده دو عامل اراده الهی و اختیار انسان به صورت همزمان و با همکاری یکدیگر مشارکت می کنند.
- ۲۰۷۲- در پرسش: «آیا از قضای الهی می گریزی» میان قضا و قدر الهی با اختیار انسان چه نسبتی برقرار شده است و فروریختن دیوار سست و کج متناسب با کدام مورد است؟

- ۱) سازگاری - انتخاب درست انسان
- ۲) ناسازگاری - انتخاب درست انسان
- ۳) سازگاری - تقدیر خاص آن دیوار
- ۴) ناسازگاری - تقدیر خاص آن دیوار

۲۰۷۳- کدام عبارت، توصیف کننده «قدر و قضای الهی» است؟

- ۱) قضای الهی در ویژگی های موجودات و روابط میان آنها مؤثر است.
- ۲) قضا و قدر هر دو از مظاهر حکمت خداوند در به وجود آوردن آسمانها و زمین هستند.
- ۳) کل آفرینش تحت امر قدر الهی است و ویژگی های هر موجودی قبل از ایجاد و خلق، مقدر شده است.
- ۴) قضای الهی مربوط به مقام ایجاد و آفرینش است و جهان هستی با یک اتفاق موجود شده است.

۲۰۷۴- کدام آیه شریفه، به دیدگاه افرادی که عهدها و پیمانها را براساس مسئولیت پذیری انسان استوار می کنند، اشاره دارد؟

- ۱) ﴿ذَلِكَ بِمَا قَدَّمْتُمْ أَيْدِيكُمْ وَإِنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَامٍ لِلْعَبِيدِ﴾
- ۲) ﴿إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَهُمْ لَا يَبْصُرُونَ سَعِيرًا﴾
- ۳) ﴿وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا﴾
- ۴) ﴿فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا﴾

۲۰۷۵- کدام مورد نمونه ای برای وابستگی علت پایینی به علت مرتبه بالای است؟

- ۱) پرورش گل
- ۲) ساختن بنا
- ۳) تولید لباس
- ۴) نوشتن مقاله

۲۰۷۶- با توجه به آیات قرآن کریم، دلیل گرفتاری انسانها به عقوبت در قیامت چیست و نشانه اختیار آنان با توجه به این آیه کدام است؟

- ۱) ﴿يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ﴾ - احساس پشیمانی
- ۲) ﴿بِمَا قَدَّمْتُمْ أَيْدِيكُمْ﴾ - مسئولیت پذیری
- ۳) ﴿يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ﴾ - مسئولیت پذیری
- ۴) ﴿بِمَا قَدَّمْتُمْ أَيْدِيكُمْ﴾ - احساس پشیمانی

۲۰۷۷- «کار هر یک از اعضای بدن» مرتبط با کدام مورد است و وجود آن به چه معناست؟

- ۱) تقدیر الهی - در یک جهان قانون مند، امکان بهره مندی از انتخاب وجود دارد.
- ۲) قضای الهی - در یک جهان قانون مند امکان بهره مندی از انتخاب وجود دارد.
- ۳) تقدیر الهی - در اجرا و پیاده کردن نقشه جهان نقص و اشتباهی نیست.
- ۴) قضای الهی - در اجرا و پیاده کردن نقشه جهان نقص و اشتباهی نیست.

۲۰۷۸- خداوند، راه بینایی و کوردلی را برای انسانها چگونه باز گذاشته است و این موضوع کدام یک از شواهد اختیار انسان را بیان می کند؟

- ۱) ﴿إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ﴾ - تفکر و تصمیم
- ۲) ﴿قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرٌ مِنْ رَبِّكُمْ﴾ - مسئولیت پذیری
- ۳) ﴿إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ﴾ - مسئولیت پذیری
- ۴) ﴿قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرٌ مِنْ رَبِّكُمْ﴾ - تفکر و تصمیم

۲۰۷۹- از دیدگاه امیرالمؤمنین (ع) چرا باید از قضای الهی به قدر الهی پناه برد؟

- ۱) هر حادثه ای، فقط یک قضا و قدر دارد.
- ۲) همه امور به دست ما است و با اختیار قابل تغییر می باشد.
- ۳) اعتقاد به قضا و قدر، عامل انتخاب درست است.
- ۴) تصمیم گیری براساس دستور عقل بی فایده است، فقط باید تقدیر را شناخت.

۲۰۸۰- بدون ..... هیچ نظمی برقرار نمی شود و زمینه ای برای کار اختیاری پدید نمی آید و این مورد، توسط انسان قابل ..... است.

- ۱) قدر و قضای الهی - یافتن و بهره گیری
- ۲) اختیار و انتخاب - تغییر و تبدیل
- ۳) قدر و قضای الهی - تغییر و تبدیل
- ۴) اختیار و انتخاب - یافتن و بهره گیری

۲۰۸۱- بیت زیر مفهوم کدام آیه شریفه را مورد تأکید قرار داده است؟

هیچ عاقل مر کلوخی را زند؟ هیچ با سنگی عتابی کس کند؟

- ۱) ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ﴾
- ۲) ﴿وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ﴾
- ۳) ﴿ذَلِكَ بِمَا قَدَّمْتُمْ أَيْدِيكُمْ وَإِنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَامٍ لِلْعَبِيدِ﴾
- ۴) ﴿قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا﴾

